

ІНТЕГРАЦІЙНІ МОДЕЛІ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ ГОРОДИЩ: ІНДИКАТОРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ДАВНЬОГО ГАЛИЧА

Стаття присвячена аналізу сучасних інтеграційних моделей музеєфікації археологічної спадщини з метою окреслення можливих перспектив розвитку городища княжого Галича.

Аналіз індикаторів сталого розвитку моделі музеєфікації городища в межах Національного заповідника «Давній Галич» виявив основні проблеми, пов'язані з його ефективним управлінням.

На основі емпіричного дослідження 11 музеєфікованих давніх поселень шести європейських країн запропоновано індикаторно-критеріальний підхід до оцінки ефективності стратегій музеєфікації. Дослідження дозволило виявити та емпірично підтвердити основні критерії впливу спадщини, а також детально розглянути принципи їх дії в соціокультурному, економічному та екологічному контекстах.

Визначено три моделі інтеграції, які враховують ключові аспекти доступності археологічної спадщини (фізичний, інформаційний, інклюзивний) та її вплив на сталий розвиток. Особливу увагу приділено концепції outside-системи — комплексної експозиційної моделі, яка забезпечує інтеграцію пам'яток археології в сучасний культурно-туристичний простір.

Результати дослідження можуть бути використані для розробки або вдосконалення стратегій управління археологічною спадщиною Галича та інших об'єктів, розробки ефективних моделей її ревіталізації та сприяння сталому розвитку.

Ключові слова: археологічне поселення, ревіталізація, індикаторно-критеріальний аналіз, музейний метод, інтеграційна модель, стійкість, Український Галич.

Наприкінці першої чверті ХХІ століття питання переосмислення ролі та значення культурної спадщини набуває особливої актуальності в умовах, коли українське суспільство переживає глибокі трансформаційні процеси. З одного боку, у контексті повномасштабної російсько-української війни культурна спадщина, що відображає історичний процес становлення української державності, виконує функцію важливого ідеологічного ресурсу, слугуючи засобом утвердження національної ідентичності та культурного опору. Водночас слід враховувати її багатовимірний вплив на соціальні, культурні, політичні та економічні процеси, що виявляється за умов ефективного управління.

З іншого боку, значна частина українських музеїв і заповідників продовжує функціонувати в межах застарілих організаційних моделей, успадкованих із радянського періоду, що не відповідають сучасним викликам та потребам суспільства. Це зумовлює гальмування інтеграції культурної спадщини у національний і глобальний культурно-туристичний простір, обмежуючи її вплив як на суспільне самовизначення, так і на міжнародний імідж України.

Модель управління культурною (археологічною) спадщиною княжого Галича (ХІ–ХІІІ ст.), одного з ключових центрів державотворення, що входить до складу Національного заповідника «*Давній Галич*», є показовим прикладом українських підходів до збереження історичних пам'яток¹. Сучасна модель орієнтована переважно на фізичне збереження пам'яток, однак цей підхід не враховує необхідності інтеграції спадщини в культурний, соціальний і економічний контекст. Значний потенціал археологічної спадщини для формування національної свідомості, залучення інвестицій та розвитку туризму залишається нереалізованим. Така ситуація зумовлена насамперед браком системних знань і практичного досвіду в цій галузі. В Україні дослідження, присвячені сучасним моделям управління спадщиною, в тому числі й археологічною, залишаються недостатньо розвиненими, що призводить до відсутності ефективних методик і стратегій для актуалізації культурних пам'яток. Як наслідок, уповільнюється розробка комплексних підходів

¹ Жукова О. Технології музеєфікації в контексті управління об'єктами культурної спадщини Національного заповідника «Давній Галич». *Галич і Галицька земля. Матеріали наукової конференції, Галич, 27 жовтня 2022 року*. Галич : Інформаційно-видавничий сектор Національного заповідника «Давній Галич», 2022. С. 202–206.

до управління спадщиною, що значно знижує її потенціал як важливого ресурсу суспільного розвитку.

У сфері дослідження управління культурною та археологічною спадщиною значний внесок зробили як зарубіжні, так і українські науковці. Зокрема, Франческа Нокка² розробила методiku оцінки ефективності управління спадщиною, зосереджуючись на її економічних та соціальних впливах. Девід Тросбі досліджує взаємозв'язок між культурною спадщиною, економікою та принципами сталого розвитку³. Грегори Ешворт і Браян Грем⁴ аналізують використання культурної спадщини у сфері туризму та її роль у регіональному розвитку.

На окрему увагу заслуговують зарубіжні науковці, які займаються дослідженнями *in situ*, застосовуючи методи порівняльного аналізу та спостереження релевантних об'єктів у різних країнах. Такий підхід дозволяє отримати наукові дані, що можуть бути використані для розвитку археологічних музеїв просто неба. Одним із провідних дослідників у цій галузі є Роланд Паардекупер⁵.

Вагомий внесок у розвиток методик та стратегій актуалізації археологічної спадщини зробили українські науковці, зокрема фахівці *Центру пам'яткознавства НАН України* (ліквідованого у 2021 році) Дмитро Кепін⁶, Леонід Гриффен⁷, Олена Титова⁸. Як теоретики, вони досліджували методики музеєфікації пам'яток давньої археології та палеонтологічної спадщини. У своїх працях Д. Кепін і О. Титова розглядають особливості створення археологічних та археолого-

² Nocca F. The Role of Cultural Heritage in Sustainable Development: Multidimensional Indicators as Decision-Making Tool. *Sustainability*. 2017. 9 (10). DOI: <https://doi.org/10.3390/su9101882>

³ Throsby D. *Economics and Culture*. Cambridge : University Cambridge Press, 2001. 208 pp.

⁴ Ashworth G. Graham B. *A Geography of Heritage: Power, Culture and Economy*. London: Routledge, 2000. 295 pp.

⁵ Paardekooper R. The Value of an Archaeological Open-Air Museum is in its Use. Under standing Archaeological Open-Air Museums and their visitors. Leiden, 2013. 300 p.

⁶ Титова О., Кепін Д. Принципи організації «археопарків». *Вісник УТОPIК*. Київ, 2000. № 1. С. 55–62.

⁷ Гриффен Л., Титова О. Використання об'єктів культурної спадщини. *Сіверщина в історії України*. Глухів, 2015. Вип. 8. С. 6–9.

⁸ Титова О. Деякі проблеми збереження нерухомих пам'яток археології. *Археологічний літопис Лівобережної України*. Полтава, 1998. № 1/2. С. 118.

палеонтологічних парків, пропонуючи типові схеми їхнього функціонального зонування, що може слугувати основою для подальшого розвитку цієї сфери в Україні.

Дослідженнями *in situ* задля розуміння інноваційного потенціалу спадщини як здатності впливати на пожвавлення локальної економіки, підвищення продуктивності, розвиток ССІ, покращення благополуччя населення та залучення фінансування займається представниця харківської школи музеєзнавства, пам'яткознавства, сформованої при відповідній кафедрі *Харківської державної академії культури*, — Олена Жукова⁹. В 2022 р. авторкою було проведено дослідження моделі музеєфікації об'єктів культурної спадщини Національного заповідника «*Давній Галич*», що окреслило проблематику відсутності ефективних методик і стратегій посилення соціальних, культурних, політичних і економічних впливів спадщини¹⁰.

Визначені проблеми підкреслюють актуальність пошуку інноваційних соціокультурних практик, спрямованих на переосмислення та посилення впливу археологічної спадщини. Важливим завданням є її актуалізація в сучасному суспільному просторі шляхом інтеграції в соціальні, культурні та економічні контексти.

Задля виокремлення ефективних методик та моделей музеєфікації городища давнього Галича авторкою було проведено емпіричне дослідження 11 музеєфікованих городищ в шести країнах Європи¹¹.

В ході дослідження застосовувалися такі наукові методи:

— порівняльний аналіз для зіставлення музеєфікаційних підходів, реалізованих на одинадцяти городищах, з метою виявлення спільних рис, закономірностей та відмінностей у методах інтеграції археологічної спадщини у сучасний соціокультурний простір;

— система індикаторів, виведених Ф. Нокка¹², дозволила оцінити вплив археологічної спадщини на сталий розвиток;

⁹ Жукова О. Інноваційні технології ревіталізації історичних міст (на прикладі Örebro та Norrköping в Швеції). *Жовква крізь століття*. Львів, 2024. Вип. VII. С. 260—282.

¹⁰ Її ж. Технології музеєфікації в контексті управління об'єктами культурної спадщини Національного заповідника «Давній Галич».

¹¹ Досліджено 11 музеєфікованих городищ в Австрії, Угорщині, Німеччині, Чехії, Польщі, Данії в період 2022—2024 рр.

¹² Nocka F. Op. cit.

— метод кейс-стаді (*case study*) дозволив детально проаналізувати окремі городища і виявити їхню специфіку в контексті музеєфікації;

— для аналізу експозиційної організації археологічних пам'яток у природному середовищі було використано музеологічний аналіз та картографічний метод — для просторового аналізу спадщини у сучасному середовищі;

— на основі аналізу спільних рис, закономірностей та відмінностей у методах інтеграції здійснено класифікацію одинадцяти музеєфікованих городищ, що дозволило виокремити три інтеграційні моделі музеєфікації.

Ці моделі описані в даній статті на прикладі трьох городищ: *Slovanské hradistě v Mikulčicích* (городище Великої Моравії в Микулчицях, Чехія), *LVR-Archaeological Park Xanten* (археопарк Ксентен, Німеччина) та *Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy* (городище П'ястів на Острові Ледницькому, Польща).

Отже, стаття висвітлює нерозв'язані аспекти інтеграції в сучасний контекст археологічної спадщини давніх міст та поселень:

1. Відсутність сучасних інтеграційних підходів до музеєфікації археологічної спадщини. Проблема полягає у недостатньому використанні потенціалу археологічної спадщини для соціального, економічного та культурного розвитку. Застосований порівняльний аналіз доводить, що традиційна модель «консервації без інтеграції» не забезпечує сталого розвитку, оскільки спадщина залишається ізольованою від сучасного контексту.

2. Поняття доступності об'єктів археологічної спадщини. У статті акцентується увага на фізичній, інформаційній та інклюзивній доступності будь-яких об'єктів культурної спадщини та проводиться кореляція між аспектами доступності та показниками ефективності управління об'єктами спадщини (за методикою, базованою на дослідженнях Ф. Нокка).

3. Формування зовнішньої (*outside*) експозиційної системи. Детальний аналіз *in situ* обраних городищ дозволив виокремити інструменти та технології застосованого музейного методу, що творить *outside-cus temu*.

4. Недостатній аналіз впливів музеєфікації на сталий розвиток. У вітчизняній науковій літературі недостатньо уваги приділяється дослідженням взаємозв'язку між ідентифікованими музеєфікаційними методами та їх впливами на культурний, соціальний і економічний розвиток. Ця стаття заповнює прогалину через індикаторно-

критеріальний аналіз ефективності управління культурною спадщиною.

Дослідження дозволило ідентифікувати та емпірично підтвердити основні критерії впливу спадщини, а також детально розглянути принципи їх дії в соціокультурному, економічному та екологічному контекстах.

5. Відсутність адаптації міжнародного досвіду до українського контексту. Проаналізований міжнародний досвід (Чехія, Польща, Німеччина) демонструє розмаїття підходів до музеєфікації спадщини давніх поселень, які досі не адаптовані до потреб і реалій українських археологічних об'єктів. Стаття заповнює цю прогалину через аналіз і визначення критеріїв для впровадження сучасних технологій та інтеграційних підходів.

Стаття пропонує наукові підходи до управління археологічною спадщиною, індикаторно-критеріальний аналіз технологій та інструментів музейного методу. Зроблені висновки мають практичне значення не лише для Національного заповідника «*Давній Галич*», а й для інших об'єктів археологічної спадщини України.

Культурна спадщина відіграє ключову роль у розвитку територій, сприяючи їхньому економічному, соціальному та екологічному зростанню. Її ефективне використання для досягнення сталого розвитку залежить від здатності забезпечувати цей вплив у довгостроковій перспективі. Одним із механізмів реалізації цього потенціалу є музеєфікація — комплекс заходів, спрямованих на розкриття ресурсного потенціалу спадщини шляхом її інтерпретації та презентації.

У праці «*Археопарки: проблеми та перспективи*» Д. Кепін наводить таке визначення музеєфікації археолого-архітектурних пам'яток: «Технологічний процес, що складається з археологічних та геолого-гідрологічних досліджень, консервації, у виняткових випадках реставрації та реконструкції відкритих споруд, інженерного благоустрою території та створення експозиції з нерухомих та рухомих пам'яток»¹³. Це визначення зосереджене на нормативно-організаційних аспектах процесу музеєфікації.

У той час як саме вибір засобів і методів інтерпретації об'єктів культурної спадщини в музейному контексті сприяє забезпеченню її стійкості та посиленню культурних, соціальних і економічних впливів,

¹³ Титова О., Кепін Д. Назв. праця. С. 2.

ефективність музеєфікації може варіюватися від значного впливу до відсутності суттєвих наслідків. Оцінка цих впливів здійснюється за допомогою верифікованих методик, зокрема системи оцінки ефективності управління культурною спадщиною, розробленої Ф. Нокка у 2017 році.

Проведене дослідження дозволило ідентифікувати та емпірично підтвердити основні критерії впливу археологічної спадщини, а також визначити принципи їх дії в соціокультурному, економічному та екологічному контекстах:

1. Індекс інформаційної доступності спадщини (ІДС). Інформаційна доступність спадщини означає зрозумілість (*Comprehensibility*) спадщини як носія інформації про минуле, що дозволяє відвідувачам самостійно взаємодіяти з нею. Сформований кількістю та розмаїттям створених пропозицій взаємодії зі спадщиною. Відповідає двом аспектам культурного впливу: «Інтерактивність» та «Зрозумілість» об'єктів спадщини.

2. Кількість робочих місць, створених в проєкті музеєфікації спадщини. Цей показник свідчить про стимуляцію розвитку культурно-креативної індустрії, науки та освіти в сфері спадщини. Відповідає економічному та соціальному впливам спадщини.

3. Індекс фізичної доступності спадщини (ФДС). Цей показник свідчить про буквальну фізичну доступність, *accessibility* місця спадщини, тобто зручність підходу до об'єктів спадщини та легкість їх всебічного огляду. Відповідає культурному впливу спадщини, оскільки демонструє та актуалізує спадщину в просторі, здатен формувати економічні впливи (при застосуванні прийомів, що ведуть до збільшення кількості часу на об'єкті).

4. Кількість часу, проведеного самостійно на об'єкті (Т). Цей показник сформований сукупністю часу, затраченого на пропоновану систему взаємодії зі спадщиною. Напрямую впливає на економічні впливи спадщини та формування її туристичної привабливості.

5. Індекс аудиторного охоплення спадщини (ІАОС). Цей показник враховує п'ять аспектів:

Кількість цільових груп — загальна кількість категорій аудиторій, які взаємодіють з об'єктом (наприклад, туристи, дослідники, місцеві жителі, студенти, митці тощо).

Розмаїття аудиторій — широта соціально-демографічного спектра (вік, професії, рівень доходу, інтереси, культурне та етнічне тло).

Рівень залученості — частота відвідувань або глибина участі різних груп у діяльності об'єкта.

Залучення нових аудиторій — здатність об'єкта приваблювати нові або нетипові для нього аудиторії через інноваційні підходи до управління.

Географічний масштаб — локальний, регіональний, національний або міжнародний рівень відвідувачів.

ІАОС є важливим індикатором ефективності моделі управління спадщиною, оскільки він демонструє здатність об'єкта бути привабливим і доступним для широкого кола зацікавлених сторін (культурні, соціальні та економічні впливи спадщини).

6. Індекс різноманіття активностей (РА) відображає спектр можливостей для різних груп цільових аудиторій щодо самостійної діяльності на його території. Цей показник дозволяє оцінити рівень залученості відвідувачів та різноманітність форматів взаємодії з місцем спадщини. Формує культурні, соціальні та економічні впливи спадщини.

7. Індекс активних точок зростання (ТчЗ). Цей показник включає такі аспекти: кількість точок зростання (об'єкти або місця, що залучають сторонніх фахівців і організації до роботи із застосуванням місця спадщини), різноманітність учасників (спектр залучених професійних груп (гіди, митці, науковці та ін.), інтенсивність діяльності (кількість заходів, проєктів або інших активностей, що генеруються на території об'єкта), вплив на місцеву економіку (кількість створених робочих місць і прибуток, що генерується завдяки цим точкам). Напрямую формує економічні впливи спадщини.

8. Генерування попиту місця (ГПМ). Показник відображає здатність певної території, об'єкта чи локації приваблювати відвідувачів, інвесторів або користувачів завдяки своїм культурним, історичним, економічним або соціальним характеристикам.

Основні аспекти показника: туристичний аспект — наскільки місце є привабливим для туристичної індустрії, туристів та відвідувачів; економічний аспект — здатність місця стимулювати економічну активність; соціальний аспект — наскільки місце стає центром громадської активності, культури або освіти; культурний аспект — роль об'єкта у формуванні регіональної чи національної ідентичності та вплив на культурний ландшафт.

9. Індекс інтеграційної стійкості спадщини (ІСС). Цей показник враховує кроссекторальні колаборації (кількість і якість взаємодій між секторами культурно-креативних індустрій (культура, наука, туризм,

освіта тощо); інтеграцію у світовий простір (оцінка міжнародної присутності об'єкта, участь у глобальних програмах, співпраця з міжнародними організаціями), сталий розвиток туризму (здатність об'єкта забезпечувати екологічно, економічно й соціально збалансований туризм через обрану модель музеєфікації).

Таблиця 1

Модель комплексної оцінки впливів археологічної спадщини

	Індикатор оцінки	Засоби забезпечення	Впливи спадщини
1	Індекс інформаційної доступності спадщини (ІДС)	Музейний метод, концепт музеєфікації	Культурний, політичний
2	Кількість робочих місць в процесі реалізації проекту	Проектний менеджмент, концепт музеєфікації	Економічний, соціальний
3	Фізична доступність спадщини (ФДС)	Музейний метод, сценарій показу об'єктів у просторі	Культурний, економічний
4	Кількість часу, проведеного самостійно на об'єкті (Т)	Музейний метод, сценарій показу об'єктів у просторі	Економічний
5	Індекс аудиторного охоплення спадщини (ІАОС)	Проектний менеджмент, маркетинг, засоби музейної комунікації	Культурний, соціальний, економічний, політичний
6	Індекс різноманіття активностей (РА)	Музейний метод, сценарій показу об'єктів у просторі	Культурний, соціальний, економічний, політичний
7	Індекс активних точок зростання (ТчЗ)	Проектний менеджмент, стратегічне планування, музейний метод	Економічний, соціальний
8	Генерування попиту місця (ГПМ)	Музейний метод, стратегічне планування	Культурний, соціальний, економічний, політичний
9	Індекс інтеграційної стійкості спадщини (ІСС)	Музейний метод, стратегічне планування	Культурний, соціальний, економічний, політичний

Аналіз взаємозв'язку індикаторів оцінки ефективності управління археологічною спадщиною із засобами забезпечення їх наявності та збільшення та впливами демонструє важливість музейного методу в роботі з управлінням та розвитком об'єктів археологічної спадщини.

Застосування методології оцінки впливів спадщини у соціокультурному, економічному та екологічному контекстах стосовно городища княжого Галича засвідчує відсутність системи взаємодії зі спадщиною (взаємопов'язаної мультимедійної експозиційної системи *outside*), яка б забезпечувала всі три аспекти доступності спадщини та показники сталого розвитку об'єкта. Національний заповідник «*Давній Галич*» дотримується радянської парадигми «консервація без інтеграції», коли основна увага приділяється фізичному збереженню пам'яток, без інтеграції їх у сучасне життя чи економіку.

Відсутність *outside-culture* призводить до відсутності зручного підходу до всіх об'єктів спадщини та легкості їх всебічного огляду. Відповідно *inaccessibility* території зменшує показник Т (кількість часу, проведеного самостійно) та пропорційно занижує показник РА (Індекс різноманітності активностей).

Оскільки експозиційне опрацювання території городища, розгорнута *outside-culture* включає так звані точки зростання (концептуальні точки та вузли, які сприяють заробітку й економічному розвитку як членів громади, так і третіх сторін), відсутність *outside-culture* означає зниження показника ТчЗ (Індекс активних точок зростання спадщини).

Відсутність усіх трьох аспектів доступності призводить до падіння Індексу аудиторного охоплення спадщини (ІАОС). Сумарно городище княжого Галича в складі Національного заповідника «*Давній Галич*» отримує нульові показники Індексу інтеграційної стійкості спадщини.

Дослідження практик управління релевантними археологічними об'єктами без збережених видимих архітектурних залишків сприяє формуванню можливих сценаріїв розвитку городища давнього Галича. Аналіз реалізованих проєктів музеєфікації дозволяє виявити взаємозв'язок між обраним музейним методом, підходами до забезпечення доступності культурної спадщини та ключовими індикаторами її сталого розвитку. Це створює основу для оцінки ефективності управлінських стратегій у контексті довгострокового збереження соціальної, економічної та культурної цінності археологічного об'єкта.

Для дослідження було обрано три музеєфіковані місця давніх поселень: *Slovanské hradiště v Mikulčicích*¹⁴ (городище Великої Моравії в Микулчицях, Чехія) , *LVR-Archaeological Park Xanten*¹⁵ (археопарк Ксентен, Німеччина) та *Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy*¹⁶ (городище П'ястів на Острові Ледницькому, Польща), що мають подібні до княжого городища Галича характеристики історико-культурного потенціалу та збереженості.

Територія городища Великої Моравії в Микулчицях, Чехія (*Slovanské hradiště v Mikulčicích*) займає площу близько 10 гектарів, що включає як археологічну зону самого городища, так і прилеглі території, які використовуються для рекреації, наукових досліджень та музейної діяльності.

Музеєфікаційний проєкт *Slovanské hradiště v Mikulčicích* формує зовнішню (*outside*) систему, що включає:

1) багатоформатну систему взаємодії зі спадщиною, яка органічно поєднує додану реальність, інтерактивні елементи, візуалізацію на поверхні, 3D-реконструкції та мультимедійні технології;

2) відокремлені експозиційні елементи, які забезпечують взаємодію з об'єктом археологічної спадщини. *Slovanské hradiště* містить дев'ять експозиційних точок для інтеракції зі спадщиною просто неба;

3) два багатофункціональні вузли, що об'єднують експозиційні та виставкові зали, освітньо-наукові центри, зони відпочинку та обслуговування, простори для проведення культурно-історичних заходів;

4) археологічні залишки давніх споруд, представлені *in situ* (на місці їхнього виявлення);

5) видові точки; п'ять оглядових майданчиків забезпечують круговий огляд об'єкта археологічної спадщини;

6) технологію цілеспрямованого руху, що забезпечує сценарій показу об'єктів, мінімізує навантаження на ключові локації археопарку, інтегрує віддалені видові точки в єдину систему;

7) електронну експозицію, доповнену демонстрацією оригінальних артефактів рухомої археологічної спадщини.

¹⁴ *Slovanské hradiště v Mikulčicích*. URL: <https://www.masaryk.info/slovanske-hradiste-mikulcice/>

¹⁵ LVR-Archdologischer Park Xanten. URL: <https://apx.lvr.de/>

¹⁶ Wyspa Lednicka. URL: <https://wielkopolska.travel/>

Таблиця 2

**Культурні, соціальні та економічні впливи
городища Великої Моравії в Микулчицях, Чехія**

Впливи	Інструменти досягнення
Культурні впливи спадщини	Сформовані наступними музейно-експозиційними засобами: - трасуванням фальшфундаментом контурів архітектурних залишків споруд, що знаходяться в землі; - використанням скляних стендів-трафаретів з доданою реальністю; - застосуванням позамузейної експозиційної подорожі; - цифровою інтерпретацією спадщини городища Великої Моравії; - розмаїттям носіїв експозиційної інформації просто неба; - адаптацією елементів городища для публічного доступу в природному середовищі.
Соціальні впливи спадщини	- музеєфіковане городище є місцем взаємодії зі спадщиною, де відвідувачі можуть доторкнутися до історії, зануритися в події, самостійно пізнавати інформацію, що закладена в об'єкті спадщини; - музейно-експозиційні засоби формують комунікаційний майданчик, де «людина комунікує з минулим»; - застосовані експозиційні підходи за ідентифікованими цільовими аудиторіями: науковці, освітяни та здобувачі освіти перетворюють городище на активний освітній та науковий осередок.
Емоційно-естетичний досвід	- контури споруд прямо на землі повертають до життя уявлення про масштаб і велич тогочасних будівель; - скляні стенди-трафарети з технологією доданої реальності накладають образи споруд на реальний ландшафт; - технологія цілеспрямованого руху створює експозиційну подорож, у якій кожен крок стає відкриттям; - розмаїття носіїв експозиційної інформації просто неба гармонійно вписується в природний ландшафт городища, що створює баланс між естетикою сучасних технологій і автентичністю історичного середовища; - естетика інтерактивних мультимедійних панелей і електронних експозицій дарує не лише знання, а й естетичне задоволення та унікальні враження.
Туристичний та економічний впливи	- унікальна інтеграція історії, сучасних технологій та природного середовища забезпечує високу привабливість об'єкта як для локальних, так і для міжнародних туристів; - різноманітність форм подання інформації робить об'єкт доступним і цікавим для широкої аудиторії, включаючи сім'ї, молодь, науковців і шанувальників історії; - використання електронних експозицій дозволяє підтримувати відвідуваність об'єкта у зимовий період і за несприятливих погодних умов, що сприяє продовженню туристичного сезону та забезпеченню стабільного потоку відвідувачів;

	- завдяки впровадженню інноваційних рішень об'єкт позиціонується як здатний конкурувати з провідними археологічними пам'ятками Європи, що підвищує його статус як туристичного бренду; - виражений освітній компонент проекту приваблює організовані групи школярів і студентів, менеджерів освітніх програм; - реалізація проекту створює нові робочі місця для гідів, технічних фахівців, консерваторів, спеціалістів із культурного менеджменту, а також працівників з обслуговування території; - розвиток проекту сприяє зростанню суміжних галузей, таких як туристичний бізнес, громадське харчування та транспортні послуги.
--	---

Археопарк у Микулчицях демонструє високий рівень стійкості впливів археологічної спадщини завдяки стратегічно спроектованим точкам зростання, інноваційним підходам до експозиційної організації та багатовимірній інтерпретації культурних об'єктів. Використання електронної експозиції, концепції експозиційної подорожі та мультимедійної презентації дозволяє забезпечити тривалий соціокультурний, економічний і туристичний ефект. Завдяки цим підходам археопарк не лише зберігає історичну спадщину, але й активізує процес її інтеграції у сучасний простір, сприяючи сталому розвитку регіону.

Городище Острува Лєдницького (Польща) відоме як один із найважливіших центрів ранньої польської державності, а його музеєфікація як Музею перших П'ястів відіграє ключову роль у збереженні та популяризації спадщини доби. Місце відоме не лише своєю стратегічною оборонною функцією, а й релігійно-історичною значущістю: за версією істориків, саме тут у 966 році відбулося хрещення Мешка I, яке стало переломним моментом у християнізації Польщі.

Музеєфікаційний проєкт городища Острува Лєдницького формує *outside-culture*, що включає:

1) один археологічний об'єкт, що демонструється в просторі за сценарним показом (залишки валів X століття);

2) три розкриті та законсервовані *in situ* об'єкти археологічної спадщини X століття (залишки фундаментів церкви, залишки княжого палацу з каплицею, залишки середньовічної дороги);

3) шість крупногабаритних різновидових реконструкцій просто неба неіснуючих об'єктів (реконструкції дерев'яної башти, палісаду з оглядовою точкою, середньовічної ферми, дерев'яних елементів форту, середньовічної дороги та елементів середньовічного мосту);

- 4) один тематично-експозиційний комплекс — відтворення поганського храму;
- 5) одна репліка середньовічного храму з Познані;
- 6) скансен з трьох переміщених крупногабаритних оригінальних експонатів (шпихлер з Макова XVIII ст., вітряк XVI ст. та ферма XIX ст.);
- 7) чотири скульптурні композиції, які актуалізують історичні постаті доби Х ст.;
- 8) внутрішньомузейні експозиції, що поєднують дві моделі: колекційний музей з демонстрацією локальних археологічних знахідок та інтерпретований музей, що демонструє «дух епохи» допоміжними засобами побудови експозиції;
- 9) чотири позамузейні тематично-експозиційні комплекси просто неба, що засобами експозиційної інтерпретації дозволяють відвідувачам самостійно взаємодіяти з археологічною інформацією городища;
- 10) дві точки огляду, розташовані на ключових місцях для спостереження за археологічними пам'ятками та краєвидами;
- 11) два інфраструктурні об'єкти: адміністративна зона (каси, пункт харчування) та поромна переправа, яка з'єднує материкову частину з островом.

Таблиця 3

**Культурні, соціальні та економічні впливи городища
Острува Лєдницького в Дзекановіце, Польща**

Впливи	Інструменти досягнення
Культурні впливи спадщини	Сформовані наступними музейно-експозиційними засобами: - розмаїттям застосованого музейного методу; - поєднанням реконструкції, відтворення та репліки для насичення території городища <i>genius loci</i> ; - позамузейним застосуванням повноцінних тематично-експозиційних комплексів просто неба; - використанням скляних стендів-трафаретів з доданою реальністю; - застосуванням експозиційної подорожі; - застосуванням скульптурних засобів для посилення виразності позамузейної експозиції, де скульптурні елементи слугують як художні акценти та інформативні символи; - введенням в експозицію освітньо-рекреаційних елементів (едукативний будиночок над водою з рекреаційними пропозиціями, археологічна працювня).
Соціальні впливи спадщини	Комплекс демонструє приклад успішного збереження археологічної спадщини завдяки інтеграції об'єктів у природне середовище та їх адаптації для публічного доступу.

Емоційно-естетичний досвід	- консервація археологічних об'єктів <i>in situ</i> дозволяє уявити масштаби і значущість цих споруд, створюючи зв'язок між сучасністю та історією; - реконструкція середньовічних об'єктів просто неба викликає враження від субмерсивного занурення в матеріальну культуру минулого; - скульптурні композиції історичних постатей слугують художніми акцентами, що пробуджують емоційний зв'язок із добою перших П'ястів; - панорамні точки огляду підсилюють емоційний досвід через можливість милуватися краєвидами та розуміти, як простір виглядав у минулому; - експозиційна подорож зі сценарним показом формує відчуття відкриття; - скляні стенди-трафарети накладають реконструкції споруд на реальний ландшафт, дозволяючи побачити їх у первісній красі; - естетика старовинних будівель скансену (вітряк, ферма, шпіхлер) гармонізує з відчуттям ностальгії та минулої простоти; - сакральні простори (репліка середньовічного храму та відтворення поганського капища) не лише формують сакральну естетику, а й додають різноманітності в емоційний досвід відвідувачів.
Туристичний та економічний впливи	- пропозиції музеєфікованого городища диференційовані в залежності від інтересів та психоемоційного розвитку аудиторій, що дозволяє залучати відвідувачів із різних цільових груп; - наявність критих та відкритих об'єктів забезпечує продовження туристичного сезону; - розкриття теми археологічної спадщини через розгортання експозиції просто неба підвищує впізнаваність місцевості як туристичного центру, роблячи її обов'язковою точкою відвідування для подорожей у регіоні; - висока якість та розмаїття застосованого музейного методу привертають увагу іноземних туристів; - проект стимулював будівництво та покращення доріг, стоянок, велосипедної інфраструктури навколо Ледницького озера; - залучаючи працівників до обслуговування музею (гіди, касири, працівники харчових закладів, технічний персонал), проєкт сприяв створенню нових робочих місць у сільській місцевості; - сформований туристичний потік сприяє зростанню доходів малих і середніх підприємств у регіоні (кафе, ресторани, готелі, сувенірні ятки); - ефект мультиплікації, оскільки бажання відвідати унікальний музейний комплекс стимулює розвиток суміжних галузей.

Музей Перших П'ястів на Ледниці реалізує класичний підхід до музеєфікації, втіливши традиційну музейну експозицію в природний простір без суттєвих інноваційних рішень чи спроектованих точок зростання. Така стратегія інтегрує спадщину в сучасний контекст, але послаблює динаміку розвитку території та генерування нових проєктів.

Археопарк Ксантен (*LVR-Archäologischer Park Xanten*), створений на місці давньоримського міста Колонія Ульпія Траяна, є одним з найбільших археопарків Європи та займає територію близько 73 гектарів¹⁷.

Музеєфікаційний проєкт *LVR-Archäologischer Park Xanten* формує *outside-culture*, що включає:

1) один колекційний музей, який зберігає й експонує археологічні знахідки римської доби: предмети побуту, зброя, монети та скульптури; цей музей є ключовим науково-інформаційним вузлом парку;

2) тематичні експозиційні павільйони; археопарк має п'ять тематичних павільйонів, які зосереджуються на різних аспектах римського життя: військова справа, архітектура, релігія, торгівля та ремесла; інтерпретації представлені у формі інтерактивних експозицій;

3) історичні реконструкції; шість реконструйованих об'єктів демонструють організацію життя та побуту римського міста; зокрема, представлені житлові будинки, громадські лазні, амфітеатр, майстерні та військові казарми;

4) макети оригінальних давньоримських споруд в натуральну величину; три масштабні макети дають змогу побачити, як виглядали ключові споруди міста; вони виконані в натуральну величину та використовуються для демонстрації архітектурних технологій і матеріалів римського періоду;

5) археологічні об'єкти, що демонструються *in situ*; два археологічні об'єкти представлені в їхньому автентичному місці розкопок;

6) переміщені на територію археопарку оригінальні крупногабаритні об'єкти спадщини; два скансени дозволяють відвідувачам побачити реконструкції сільськогосподарських і ремісничих об'єктів;

7) позамузейні тематичні експозиції; три великі експозиції просто неба, побудовані за освітньо-інтерактивним методом, залучають відвідувачів до активного навчання через участь у майстер-класах, іграх та демонстраціях технологій римської доби;

8) точки огляду; вісім оглядових точок дозволяють оцінити масштаби римського міста та особливості його ландшафту;

¹⁷ LVR-Archäologischer Park Xanten. URL: <https://apx.lvr.de/>

9) інфраструктурні об'єкти; на території парку розташовані дві інфраструктурні зони: адміністративно-санітарний комплекс і кафе для відвідувачів.

Таблиця 4

**Культурні, соціальні та економічні впливи городища
давньоримського Ксантену, Німеччина**

Впливи	Інструменти досягнення
Культурні впливи	- розмаїття застосованого музейного методу; - цілісні комплексні реконструкції в натуральну величину споруд Колонії Ульпії Траяна; - позамузейне застосування повноцінних тематично-експозиційних комплексів просто неба; - використання методу макетування для відтворення архітектурних споруд в натуральну величину; - поєднання всіх трьох видів спадщини – рухомої, нерухомої та нематеріальної – в одному музеєфікаційному концепті; - використання субмерсивного (занурення) експозиційного методу для формування унікального досвіду, що робить давньоримську матеріальну та духовну культуру доступною і зрозумілою для широкої аудиторії, включаючи дітей, молодь та людей з обмеженими можливостями.
Соціальні впливи	- інклюзивність: проект розрахований на різні групи населення, зокрема дітей, людей похилого віку та осіб з особливими потребами, що сприяє соціальній інтеграції; - громадське об'єднання: археопарк став місцем зустрічі громади, що сприяє побудові зв'язків між людьми; - якісний відпочинок: субмерсивний метод, реконструкції та тематичні зони дозволяють мешканцям отримати унікальний формат дозвілля; - популяризація активного дозвілля: завдяки точкам огляду, мережі пішохідних доріжок парк сприяє розвитку культури активного проведення часу на свіжому повітрі; - підвищення екосвідомості: використання натуральних матеріалів і збереження археологічних об'єктів in situ підкреслюють важливість екологічного підходу в будівництві й реконструкції.
Емоційно-естетичний досвід	Комбінація реконструкцій, археологічних об'єктів і ландшафтного дизайну створює вражаючий простір, що занурює відвідувачів у повсякденне життя давньоримської колонії на берегах Рейну.
Туристичний та економічний впливи	Археопарк є потужним туристичним об'єктом, який щороку приваблює тисячі відвідувачів. Це сприяє зростанню локальної економіки, розвитку інфраструктури та створенню нових робочих місць.

Археопарк Ксантен демонструє найвищу здатність підтримувати довготривалі впливи археологічної спадщини завдяки мультиформатності її інтерпретації, інтеграції трьох базових музейних моделей на одній території та створенню повноцінної системи взаємодії з матеріальною і духовною культурою давньоримського міста. Поєднання реконструкції, інтерактивної експозиції та класичного музейного підходу дозволяє відвідувачам зануритися в історичний контекст на різних рівнях сприйняття. Ця комплексна стратегія не лише забезпечує глибоке розуміння спадщини, а й сприяє її сталому розвитку, посиленню соціокультурних та економічних ефектів у довготривалій перспективі.

Проведене дослідження дозволило виявити ключові проблеми інтеграції спадщини давнього Галича у сучасний соціокультурний простір та запропонувати ефективні підходи до їх вирішення. Стаття заповнює прогалини у вітчизняній науковій літературі щодо взаємозв'язку між музеєфікаційними методами та їх впливом на соціальний, культурний і економічний розвиток. Використання міжнародного досвіду дозволило визначити критерії та технології, які можуть бути ефективно адаптовані до українського контексту.

Висновки та рекомендації:

1. Необхідність сучасних інтеграційних підходів. Традиційна модель консервації без інтеграції не забезпечує сталого розвитку археологічної спадщини. Для ефективного використання її потенціалу необхідно впроваджувати нові підходи до музеєфікації, які сприятимуть соціальному, економічному та культурному розвитку.

2. Значення доступності об'єктів спадщини. Фізична, інформаційна та інклюзивна доступність об'єктів археологічної спадщини є ключовими факторами ефективного управління. Запропонований аналіз підтвердив кореляцію між рівнем доступності та ефективністю використання спадщини.

3. Формування *outside-експозиційної* системи. Застосування музейного методу у стосунку до елементів археологічної спадщини просто неба дозволяє створювати ефективну зовнішню експозицію, що забезпечує інтеграцію археологічних пам'яток у сучасний контекст.

4. Вплив музеєфікації на сталий розвиток. Проведений індикаторно-критеріальний аналіз підтвердив зв'язок між методами музеєфікації та їх впливом на культурний, соціальний та економічний розвиток. Вітчизняні дослідження недостатньо розкривають цей аспект, що потребує подальших наукових розвідок.

5. Неадаптованість міжнародного досвіду. Застосований досвід Чехії, Польщі та Німеччини демонструє ефективні підходи до музеєфікації, однак вони не адаптовані до реалій України. Запропоновано критерії впровадження сучасних технологій та інтеграційних підходів на українських археологічних об'єктах.

Розробка універсальної моделі музеєфікації археологічної спадщини на основі міжнародного досвіду та результатів цього дослідження має широкий потенціал для застосування в інших містах і заповідниках України. Ефективна музеєфікація сприятиме збереженню національної ідентичності, залученню туристів та інвесторів, розвитку культурно-креативної індустрії.

Отримані результати можуть бути використані для розробки стратегій збереження та ефективного управління археологічними пам'ятками. Результати дослідження вказують на важливість переходу від традиційної консервації до інтеграційних моделей управління археологічною спадщиною.

Olena Zhukova (Kharkiv — Uppsala, Ukraine — Sweden)

**Integration Models of Revitalization of Historical Settlements:
Indicators of Sustainable Development
and Prospects for Ancient Halych**

The article is devoted to the analysis of modern integration models of archaeological heritage museification in order to outline possible prospects for the development of the ancient settlement in Ukrainian Halych.

Analysis of the indicators of sustainable development of the model of museification of the ancient settlement within the National Reserve "Ancient Halych" revealed the main problems associated with its effective management.

Based on an empirical study of 11 museumized ancient settlements in six European countries, an indicator-criteria approach to assessing the effectiveness of museification strategies is proposed. The study allowed us to identify and empirically confirm the main criteria for the impact of heritage, as well as to consider in detail the principles of their action in socio-cultural, economic and environmental contexts.

Three integration models are identified that take into account key aspects of the accessibility of archaeological heritage (physical,

informational, inclusive) and its impact on sustainable development. Particular attention is paid to the concept of the outside-system – a comprehensive exhibition model that ensures the integration of archaeological monuments into the modern cultural and tourist space.

The results of the study can be used to develop or improve archaeological heritage management strategies, develop effective models of its revitalization and promote its sustainable development.

Keywords: *Archaeological settlement, revitalization, indicator-criteria analysis, museum method, integration model, sustainability, Ukrainian Halych.*

REFERENCES

Ashworth, G., Graham, B. (2000). *A Geography of Heritage: Power, Culture and Economy*. London: Routledge. 295 pp. [in English].

Hriffen, L., Tytova, O. (2015). Vykorystannia ob'ektiv kulturnoi spadshchyny [The usage of cultural heritage objects]. *Sivershchyna v istorii Ukrainy [Sivershchyna in the history of Ukraine]*. Hlukhiv. Vyp. 8. S. 6–9. [in Ukrainian].

LVR-Archäologischer Park Xanten. URL: <https://apx.lvr.de/> (дата звернення: 10.03.2025).

Nocca, F. (2017). The Role of Cultural Heritage in Sustainable Development: Multidimensional Indicators as Decision-Making Tool. *Sustainability*. 9 (10). DOI: <https://doi.org/10.3390/su9101882> [in English].

Paardekooper, R. (2013). *The Value of an Archaeological Open-Air Museum is in its Use. Understanding Archaeological Open-Air Museums and their Visitors*. Leiden. 300 pp. [in English].

Slovanské hradiště v Mikulčicích. URL: <https://www.masaryk.info/slovanske-hradiste-mikulcice/> (дата звернення: 10.03.2025).

Throsby, D. (2001). *Economics and Culture*. Cambridge: Cambridge University Press. 208 pp. [in English].

Tytova, O. (1998). Deaki problemy zberezhenia nerukhomykh pamiatok arkhеolohii [Some problems of preserving immovable archaeological monuments]. *Arkheolohichniy litopys Livoberezhnoi Ukrainy [Archaeological Chronicle of Left-Bank Ukraine]*. 1/2. S. 118. [in Ukrainian].

Tytova, O., Kepin, D. (2000). Pryntsypy orhanizatsii «arkheoparkiv» [Principles of organizing “archaeoparks”]. *Visnyk UTOPIK [Bulletin of UTOPIK]*. 1. S. 55–62. [in Ukrainian].

Vitchenko, D. (2009). Symvolichne oznachennia nerukhomykh pamiatok arkhеolohii yak faktor yikh zberezhenia (na prykladi horodyshch) [The symbolic significance of immovable archaeological monuments as a factor in their preservation (using the example

of hillforts)]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyzainu i mystetstv* [*Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Arts*]. 14, S. 8–17. [in Ukrainian].

Wyspa Lednicka. URL: <https://wielkopolska.travel/> (дата звернення: 10.03.2025).

Zhukova, O. (2024). Innovatsiini tekhnolohii revitalizatsii istorychnykh mist (na prykladi Örebro ta Norrköping v Shvetsii) [Innovative technologies for the revitalization of historical cities (on the example of Örebro and Norrköping in Sweden)]. *Zhovkva kriz stolittia* [*Zhovkva through the centuries*]. VII. S. 260–282. [in Ukrainian].

Zhukova, O. (2022). Tekhnolohii muzeifikatsii v konteksti upravlinnia ob'ekty kulturnoi spadshchyny Natsionalnoho zapovidnyka «Davnii Halych» [Museification technologies in the context of cultural heritage management of the National Reserve “Ancient Halych”]. *Halych i Halyska zemlia. Materialy naukovoï konferentsii* [*Halych and the Halych land. Materials of the scientific conference*], Halych, 27 zhovtnia 2022 roku. Halych: Informatsiino-vydavnychi sektor Natsionalnoho zapovidnyka «Davnii Halych». S. 202–206. [in Ukrainian].